ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертаційну роботу Томаха Володимира Юрійовича

на тему «Інтеграція механізмів та систем ефективного використання земельних ресурсів в менеджмент аграрних підприємств»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)

Актуальність теми дисертації та її зв’язок з науковими програмами, планами, темами

Зрушення в системі використання земельних ресурсів аграрних підприємств обумовлені припиненням дії мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення спричиняють підвищення інтересу дослідників та практиків до вирішення проблемних питань управління цією складовою ресурсного забезпечення сільськогосподарського виробництва. Складні соціально-економічні та політичні умови, в яких наразі здійснюється діяльність всіх без винятку суб'єктів економічних відносин вимагають комплексного підходу до пошуку нових шляхів вирішення ключового для будь-якого суб'єкта проблемного питання підвищення ефективності діяльності. Не є виключенням і сфера землекористування аграрних підприємств, адже саме земельні ресурси визначають ідентичність, спеціалізацію та концентрацію виробництва в аграрних підприємствах, їх віднесення до галузей сільськогосподарського виробництва, масштаби, розміри та створюють реальні просторові обмеження щодо розвитку та мобілізації ресурсного та економічного потенціалу. При цьому саме ефективність використання задіяних у виробничій діяльності ресурсів стає важливим об’єктом управлінського впливу, а раціональне управління ефективністю створює підґрунтя для тривалого здійснення успішної

діяльності. Вказані обставини свідчать про своєчасність та актуальність обраної теми дисертаційної роботи Томаха В.Ю.

Дисертація виконана відповідно до плану наукових досліджень Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка за темою «Механізми підвищення конкурентоспроможності, розвитку економічного та виробничо-технологічного потенціалу суб'єктів агропромислового виробництва» (номер державної реєстрації 0116U003477, 2016-2020 рр.), а також науково-дослідної теми Інституту тваринництва Національної академії аграрних наук України «Ідентифікувати сценарії та процедури відновлення виробничо-технологічного, агроекологічного та інноваційно-інвестиційного потенціалу молочного скотарства на деокупованих територіях» (номер державної реєстрації 0124U001624, 2024-2025 рр.), де автором обґрунтовано прийоми та підходи до підвищення ефективності управління використанням земельних ресурсів аграрних підприємств.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків й рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукові положення, представлені в дисертаційній роботі, характеризуються теоретичною обґрунтованістю та практичним значенням запропонованих рекомендацій. Запропоновані в дисертаційній роботі методи, принципи та інструменти управління ефективністю використання земельних ресурсів аграрних підприємств сприятимуть підвищенню рівнів їх ефективності та конкурентоспроможності, забезпечені відповідним аналітичним апаратом та обґрунтуванням наукової позиції автора.

Представлені в дисертаційній роботі наукові положення, висновки і пропозиції базуються на результатах застосування широкого переліку інструментальних засобів та методів сучасного наукового дослідження. Належний рівень обґрунтованості наукових положень, висновків та

рекомендацій забезпечується: влучним позиціонуванням предмету та об’єкту наукового дослідження; чітким зв’язком завдань дисертаційного дослідження та елементів наукової новизни; системністю композиції використаних методів, підходів та прийомів дослідження, опрацюванням значного масиву літературних та аналітичних джерел.

Наукова новина результатів дослідження

Ознайомлення із текстом дисертаційної роботи, змістом автореферату та опублікованими науковими працями здобувача дає можливість відзначити такі результати представленого дослідження, які характеризуються науковою новизною:

– вперше обґрунтовано концептуальні засади формування та інтеграції в систему менеджменту аграрних підприємств механізму управління ефективністю використання земельних ресурсів, які передбачають розмежування функціонального та інструментального навантаження складових системи управління основною діяльністю за стратегічним, тактичним і оперативним рівнями, узгодження економічних, екологічних і соціальних цілей землекористування, визначення відповідних стратегічних орієнтирів та застосування процедур раціоналізації управлінських рішень щодо підвищення ефективності використання земельних ресурсів;

– удосконалено методичний підхід до оцінювання ефективності використання земельних ресурсів аграрними підприємствами, який, на відміну від існуючих, передбачає врахування товарної та галузевої спеціалізації товаровиробників, поєднання показників економічної результативності з оцінюванням екологічних і соціальних наслідків землекористування та проведення ретроспективного аналізу динаміки відповідних індикаторів, що забезпечує комплексність оцінки досягнутого рівня ефективності;

– удосконалено типологію інструментарію управління ефективністю

використання земельних ресурсів аграрних підприємств на основі розмежування інструментів прямого й опосередкованого впливу, їх диференціації за складністю застосування, доступністю та можливостями використання на оперативному, тактичному і стратегічному рівнях менеджменту;

– удосконалено організаційно-методичні положення щодо врахування наслідків запровадження ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення, які передбачають оцінювання впливу повноцінного залучення земельних активів до економічного обороту на структуру витрат, ресурсне забезпечення, інвестиційні можливості та кінцеві результати виробничо-господарської діяльності аграрних підприємств;

– розвинуто теоретичне трактування змісту категорії «земельні ресурси» в системі ресурсного забезпечення аграрного підприємства через обґрунтування їх системоутворюючої ролі у здійсненні основної діяльності, формуванні виробничого потенціалу та забезпеченні взаємодії інших складових ресурсного потенціалу підприємства;

– набули розвитку положення щодо позиціонування земельних ресурсів як специфічного об’єкта управління в менеджменті аграрних підприємств на основі виокремлення економічних, екологічних і соціальних характеристик їх використання та відтворення, а також встановлення взаємозалежності результатів у зазначених сферах у процесі сільськогосподарського землекористування;

– дістало подальшого розвитку встановлення закономірностей зміни економічної ефективності використання земельних ресурсів залежно від спеціалізації, розмірів і масштабів виробничої діяльності аграрних підприємств, що створює методичне підґрунтя для визначення раціонального співвідношення галузей у виробничій структурі підприємств різних типорозмірів за критерієм максимізації результативності землекористування;

– розвинуто структуризацію інструментарію управління ефективністю використання земельних ресурсів шляхом виокремлення економічної,

організаційно-управлінської, землевпорядної та ґрунтоохоронної груп інструментів, конкретизації їх складу та встановлення послідовності застосування на оперативному, тактичному і стратегічному рівнях управління функціонуванням та розвитком аграрних підприємств;

– набули розвику науково-методичні засади формування стратегічних напрямів підвищення ефективності використання земельних ресурсів аграрними підприємствами, які ґрунтуються на зіставленні фактичного й очікуваного рівнів економічної ефективності землекористування з прогнозованими результатами основної діяльності та передбачають формування портфелів стратегічних рішень за альтернативами концентрованого, інтегрованого і диверсифікованого зростання та скорочення з урахуванням ресурсних можливостей, потенціалу й умов функціонування підприємств.

Достовірність досліджень, повнота відображення висновків і пропозицій в опублікованих автором дисертації роботах

Винесені на захист наукові результати дисертаційної роботи знайшли відповідне відображення в наукових статтях та матеріалах апробаційного характеру. За темою дисертації опубліковано 10 наукових праць (8 одноосібних), в тому числі: 5 наукових статей у вітчизняних фахових виданнях з економіки; 1 стаття у зарубіжному періодичному вивчанні, 4 публікації в матеріалах конференцій. При цьому вимоги щодо кількості та змісту наукових публікацій дотримані. В дисертаційній роботі використані виключно ті результати і положення, що є особистим внеском здобувача.

Практичне значення отриманих результатів

Практичне значення розроблених автором у дисертації теоретичних положень, висновків та рекомендацій полягає у тому, що вони можуть бути

використані органами державної влади при розробці ефективного механізму державного регулювання ефективності використання земельних ресурсів аграрними підприємствами. Практичне застосування рекомендацій здобувача за результатами виконаного дослідження підтверджено відповідними документами.

Відповідність роботи діючим вимогам

Дисертаційна робота написана у відповідності із діючими вимогами до науково-дослідних робіт такого типу та є завершеною науковою працею. При оформленні дисертації й автореферату дотримані всі вимоги МОН України. Зміст дисертаційної роботи повністю відповідає темі дослідження, а автореферат відображає основні наукові положення та результати дисертації. В авторефераті повною мірою розкритий зміст дисертаційного дослідження, а також при його оформленні дотримані стандарти за структурою й технікою оформлення визначені МОН України. Дисертація та автореферат написані українською мовою.

Перший – теоретико-методичний – розділ присвячений ідентифікації ролі та значення земельних ресурсів в системі ресурсного забезпечення діяльності аграрних підприємств, визначенню економічних, екологічних та соціальних аспектів позиціонування земельних ресурсів в системі об'єктів управління в менеджменті аграрних підприємств, а також обґрунтуванню методичних засад оцінювання ефективності використання земельних ресурсів аграрними підприємствами.

Другий – аналітичний – розділ присвячений визначенню рівня ефективності використання земельних ресурсів в аграрних підприємствах, ідентифікації впливу спеціалізації аграрного підприємства на ефективність використання земельних ресурсів аграрних підприємств, а також встановленню характеру змін ефективності використання земельних ресурсів аграрними підприємствами при трансформації земельних відносин.

Третій – рекомендаційно-прикладний – розділ присвячений ідентифікації інструментів управління ефективністю використання земельних ресурсів в менеджменті аграрних підприємств, обґрунтуванні засад побудови та функціонування механізму управління ефективністю використання земельних ресурсів аграрних підприємств, а також визначенню стратегічних напрямів підвищення ефективності використання земельних ресурсів аграрними підприємствами.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Акцентуючи увагу на позитивній оцінці результатів наукового дослідження Томаха В. Ю., їх науковій та прикладній цінності, є необхідність зазначити деякі зауваження та дискусійні положення:

1. Розкриваючи місце земельних ресурсів у системі ресурсного забезпечення основної діяльності аграрних підприємств, автор акцентує увагу на неможливості їх повного відтворення в межах одного виробничо-комерційного чи інвестиційного циклу. Водночас недостатньо конкретизовано критерії, за якими можна визначити завершення процесу відтворення земельних ресурсів, а також індикатори переходу до наступного циклу їх відновлення та використання (підрозділ 1.1).

2. У роботі не сформовано єдиного усталеного переліку показників ефективності використання земельних ресурсів, а їх склад змінюється залежно від мети, напряму та об’єкта оцінювання. Такий підхід загалом є логічним з огляду на багатокомпонентний характер дослідження та специфіку поставлених завдань. Разом із тим доцільно було б чіткіше обґрунтувати авторську позицію щодо принципів відбору відповідних показників та причин варіативності їх складу в різних частинах дослідження (підрозділи 1.3, 2.1 та 2.2).

3. У межах емпіричного аналізу не здійснено групування аграрних підприємств за масштабами землекористування, тоді як основні теоретичні

припущення та дослідницькі гіпотези перевіряються переважно на основі усереднених і питомих показників. Це не ставить під сумнів коректність отриманих результатів, однак може обмежувати можливості виявлення специфічних закономірностей, характерних для підприємств із різними масштабами земельного банку.

4. Недостатньо повно кількісно обґрунтовано взаємозв'язки між економічними, екологічними та соціальними результатами землекористування аграрних підприємств. Для посилення доказовості висновків доцільно було б чіткіше визначити характер, силу та напрями взаємного впливу зазначених груп результатів із використанням відповідного аналітичного інструментарію.

5. З огляду на складність і багатофакторність земельних ресурсів як об'єкта управління доцільно було б розширити перелік стратегічних альтернатив щодо підвищення ефективності їх використання. Обмеження стратегічного вибору чотирма базовими варіантами дещо звужує можливості врахування відмінностей у ресурсному забезпеченні, виробничій спеціалізації, масштабах землекористування та умовах функціонування окремих аграрних підприємств (підрозділ 3.3).

Зазначені зауваження не впливають на позитивну оцінку представленої дисертації та її результатів, в цілому, а відображають наукову позицію опонента.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Томаха В. Ю. «Інтеграція механізмів та систем ефективного використання земельних ресурсів в менеджмент аграрних підприємств» виконана на актуальну тему, є завершеним самостійним дослідженням, характеризується новизною та має теоретично-методичне та прикладне значення.

В роботі отримане нове вирішення складного наукового завдання обґрунтування теоретичних, методичних та прикладних засад управління ефективністю використання земельних ресурсів та інтеграції відповідних механізмів та систем в менеджмент аграрних підприємств.

В цілому, дисертація Томаха В. Ю. на тему «Інтеграція механізмів та систем ефективного використання земельних ресурсів в менеджмент аграрних підприємств» за змістом і оформленням відповідає вимогам пп. 9, 11, 12 та 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами), згідно п. 2 постанови Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року № 1197 «Деякі питання присудження (позбавлення) наукових ступенів», а її автор – Томах Володимир Юрійович – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Офіційний опонент:
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри геодезії та землеустрою
ПЗВО «Міжнародний класичний
університет імені Пилипа Орлика» **Тетяна КАЛИНА**

Підпис Калини Т.С. засвідчую
Начальник відділу кадрів